

Lozan Antlaşmasında Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar

In the Treaty of Lausanne Minority Schools and Foreign Schools

İlhan AKSOY¹

Abstract

Lausanne Peace Treaty with regard to Turkey, after World War I, on equal terms between the parties negotiated and signed as a result of the free will of the parties is the most important international treaty . Because of this treaty, the Republic of Turkey in the international arena and the new Turkish state recognition as an independent state in the international arena providing registration shows feature a founding document. Also Lausanne , officially ending the first World War is the latest agreement .

In our country, belonging to foreigners schools called “foreign schools” and belonging to minorities who are Turkish citizens of schools “minority schools” there are two types. Ottoman education, alongside the creation of national institutions and also from the structure of the empire lived in developments arising from the century is full of features. Need “foreign” and “the minority” schools only with the Ottoman Empire “Great Powers - i enormous to “the political struggle between the legal result of being on the other, a sociologically Ottoman modernization many of the dynamics of the different religious and ethnic communities on the impact for a further products are.

Keywords: *minority schools, foreign schools, Lausanne, Greek Schools Patriarchate*

Toplumların ve devletlerin geleceği üzerinde rol oynayan en önemli kurumlardan biri eğitim kurumlarıdır. Toplumların şekillendirilmesi ve yönlendirilmesinde oynadığı rol her geçen gün önemini daha da arttırmaktadır.

Lozan Barış Antlaşması Türkiye açısından, I. Dünya Savaşı'ndan sonra tarafları arasında eşit koşullarda müzakere edilmiş ve tarafların özgür iradeleri sonucunda imzalanmış en önemli uluslararası antlaşmadır. Zira bu antlaşma, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin uluslararası alanda bağımsız bir devlet olarak tanınmasını ve yeni Türk devletinin uluslararası alanda tescilini sağlayan kurucu bir belge özelliği gösterir. Ayrıca Lozan I. Dünya Savaşına resmen sona erdiren en son antlaşmadır.

---

¹ İlhan Aksoy, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim üyesi, ilhan.aksoy@omu.edu.tr

Ülkemizde, Yabancılara ait okullar denen “yabancı okullar” ve Türk vatandaşları olan azınlıklara ait okullardan oluşan “azınlık okulları” olmak üzere iki tür vardır. Osmanlı eğitim tarihi, ulusal kurumların oluşturulması yanında ayrıca imparatorluğun yapısından ve içinde yaşanan yüzyılın özelliklerinden kaynaklanan gelişmelerle doludur. Gerek “yabancı” gerekse “azınlık” okulları sadece Osmanlı İmparatorluğu ile “Düvel-i Muazzama” arasındaki siyasi mücadelenin hukuksal birer sonucu olmaktan öte, sosyolojik olarak da Osmanlı modernleşmesinin çok sayıdaki dinamiğinin, değişik dini ve etnik cemaatler üzerinde yarattığı etkininde birer ürünüdürler.

Osmanlı Devletinin azınlıklara ilk önce bir “ihsan” olarak tanıdığı kendi dil, din ve kültürlerinde eğitim ve cemaat halinde yaşama hakkı, devletin zayıflamasına paralel olarak batılı devletlerin teşvik ve destekleriyle devletin siyasi birliği ve varlığına karşı kullanılan bir silah haline gelmiştir. Bu hak, batılı devletlerin sağladığı destekle azınlıklara siyasi bağımsızlıklarını kazanma yolunu açmıştır. Osmanlı Devleti ilk olarak 1914 yılında “**Memalik-i Osmaniye’de Bulunan Ecanibin Hukuk ve Vezaifi**” adlı kanuni düzenleme ve ardından 1915 “**Kavanin-i Mevcudedde Uhud-ı Atikaya Müstenit Ahkâmın Lağvı Hakkında Kanun**” ile kapitülasyonları kaldırma yoluna gitmiştir.

Batılı devletler, kapitülasyonların sonucu olan yabancı okulları, hem azınlıkların kültürel kimliklerinin gelişmesi ve siyasi bağımsızlıklarını kazanmaları, hem de Osmanlı Devleti üzerindeki siyasi ve iktisadi emellerinin gerçekleşmesi için bir vasıta olarak kullanmışlardır. Avrupalı devletler, Türkiye’de sürekli olarak etnik ve azınlık gruplarla ilgilenmişler ve Türkiye’de insan haklarını sadece azınlık ve etnik grupların hakları olarak algılamışlardır (Taşdemirci, 2001).

Türkiye’de, Lozan Antlaşmasına göre Rumlar Ermeniler ve Yahudiler, 1925 tarihli Türk Bulgar Dostluk Antlaşmasına göre de Hıristiyan Bulgarlar azınlık olarak kabul edilmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti azınlıkların belirlenmesinde dini mensubiyet esas kıstas olarak alınmıştır.

Lozan Öncesi Yabancı ve Azınlık Okulların Durumu

İstanbul’un fethinden Tanzimat devrine kadar eğitim hizmetleri Osmanlıda olduğu gibi, diğer din mensuplarında da kendi dinlerine mensup varlıklı ve cemaatine hizmet etme duygusuna sahip kişilere bırakılmıştır. Sonuçta her caminin yanında bir mektep, medrese doğarken kiliselerin yanında da okullar açılmasına engel olunmamıştır.

Gayrimüslim cemaat okulları, Cemaat Ruhani Meclisleri ile kiliselerin denetiminde olan okullardır. Başlarda dini nitelikli bir eğitim hâkimken daha sonraları milli bir eğitime doğru kayma olmuştur. Vakıf okullarıdır. Eğitim ilk-orta-meslek veya yüksekokul olarak değerlendirilebilir.

Osmanlı Devletinin eğitimi bir kamu görevi olarak görmesi ve üstlenmesi ise Tanzimat'tan sonra olacaktır (MEB, 1973). Tanzimat Fermanına kadar azınlık ve yabancı okulları denetleyen bir mekanizma olmaması nedeniyle okulların sayısının artmasını engelleyememiştir. Önce okulları açıp sonra ruhsat sürecine girmişlerdir. Yabancı ve azınlık okulları Osmanlı devleti zamanında bu okulların; kendi finansman ve tesisleri üzerinde olduğu gibi öğretim elemanları, yönetimi, açılması ve denetiminde asla hâkim değildir. Bir takım yasaklamalar ve raporlarla engelleme yoluna gidilmiştir (Akyüz, 1970).

Yabancı okullar ise misyoner teşkilatlarının ve emperyalist düşüncenin ürünü okullardır. Bu bağlılık misyoner teşkilatının bağlı olduğu veya himayesinde bulunduğu devlete kadar uzanmaktadır. Bu okullar; 16. Yüzyılda Cizvitler tarafından, 17. yüzyılda ise Kapuçinler tarafından açılmıştır. Müslüman topluluklar üzerinde misyoner faaliyetlerde bulunmanın nafi bir gayret olduğunu anlayan bu dini örgütler çabalarını Hristiyan unsurlar üzerine yöneltmek zorunda kalınca, Osmanlı millet sisteminin cemaatlere tanıdığı kolaylıklardan yararlanarak ve büyük ölçüde ruhsatsız olarak faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Ulusal bilinçlenme dolayısıyla balkanlardaki gayrimüslim unsurlar üzerinde bile etki kuramayan bu okullar, daha çok bu tür bir bilinçten uzak Hristiyan Arap ve Ermeni toplulukları üzerinde daha etkili olmuşlardır.

Yabancı okul açılmasıyla ilgili ilk düzenleme 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesine kadar yapılmamıştır. Yabancı okullar kendi ülkelerinde okutulan ders programlarını, kitaplarını aynen okutmaya, Türklük aleyhinde telkinde bulunmaya, Türk çocuklarını ayınlara götürmeye, okullarına müfettiş sokmamaya devam etmiş, buna karşılıklı devlet Türk çocuklarının bu okullara gitmesini yasaklamaktan öteye de gidememiştir (Okan, 1971).

En doğru tanımlamayla “Yabancılara ait okullar” denebilecek bu okullar İtalya, İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'ne son bir kısmı ise, “diğer Devletlere ait” bulunmaktadır. Lozan Antlaşmasında “yabancı” eğitim kurumlarından hiç bahsedilmemesine rağmen, Lozan Mektupları denen mektuplarla 30 Ekim 1918'en önce Osmanlı ülkesinde mevcut yabancı okulların imtiyaz ve garantilerinin devam edeceği bildirilmiş ve Türk Devleti bu mektuplara, Lozan Antlaşmasının bir maddesiymiş gibi bağlı kalmıştır.

Osmanlı Devleti zamanında, ABD'ye ait ve gerçekte misyoner kurumları tarafından kurulan öğretim kurumları ise, 1922 tarih ve 1718 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile “yenileri açılmamak” ve “mevzuata uymak” koşulu ile çalışmalarına devam edebilme hakkı tanıyordu. Diğer ülkelere ait öğretim kurumları ise, Avusturya, Almanya, İran ve Bulgaristan'a ait bulunmaktaydı. Şu halde, bugünkü haliyle ülkemizde toplam yedi yabancı ülkeye ait “yabancı okul” bulunmaktadır.

19. Yüzyılda Azınlık (Gayr-i Müslim) Okulları (Taş, 2005)	
Azınlık Okulları	Okul Sayısı
Rum Okulları	240
Yahudi Okulları	150
Protestan Okulları	392
Katolik Okulları	660
Ermeni Okulları	863
Toplam	2305

20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Topraklarındaki Yabancı Okullar (Vapaoğlu, 1990)		
Yabancı Okullar	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
Fransız Okulları	72*	13.000
İngiliz Okulları	83	12.000
Alman Okulları	7	
Avusturya Okulları	7	
İtalyan Okulları	24	
Rus Okulları (Beyrut)	44	
İran Okulları	2	
Yunan Okulları (İzmir)	3	
Amerikan Okulları	465	25.000
Toplam	707	50.000

Azınlık okulları, devletin okulu olarak değil de, devlet karşısında Lozan Antlaşması ile garanti altına alınmış, özel okullardan farklı olarak da azınlık cemaatlerine ait bulunmaktadır. Böylece, bu okulların varlıkları, ilgili cemaatin fiilen ve hukuken varlığını sürdürüp sürdürmemesine bağlı bulunmaktadır. Lozan Antlaşması ile “azınlık statüsü”nde garanti altına alınmış bulunan, mensupları birer Türk vatandaşı olan Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatlerine, yani ülkemizde resmen tanınmış tek azınlık grubu olan gayrimüslimlere ait bulunmaktadır. Hukuksal dayanak ve çerçevesi itibarıyla her iki okul türü de, artık tamamı ile uluslararası hukukun konusudur. Nitekim 1982 Anayasası da eğitim alanında uluslararası yükümlülüklerin ifası ve özellikle yabancıların müktesep haklarının korunması açısından, eğitime hakkına ilişkin 42. maddenin 9. fıkrasının son cümlesinde: “(...)Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır” demektedir. Bundan azınlık okullarının kastedildiği açıktır.

Lozan’da Okullar Meselesi

a) Azınlık Okulları Meselesi: Lozan Konferansında “azınlıklar” meselesi iç tüzüğün 5. maddesi gereğince kurulan 3 komisyondan ikincisi, yani “Yabancılar

ve Azınlıklar Komisyonu'nda" görüşülecekti. Ancak meseleyi Lord Curzon'un ele almasıyla konu I. Komisyonunda görüşülmüştür. Azınlıklar sorunu ilk defa, 12 Aralık 1922'de toplanan Arazi ve Askerlik Komisyonu'nda görüşüldü. Genellikle bir gün öncesinden heyetlere tebliğ edilen toplantı gündemi bu defa Türk delegesine o gece yarısı tebliğ edilmiştir (Yalçın, 2000).

Konunun özel olarak ele alındığı Azınlıklar alt komisyonu 14 Aralık 1922'de Uşi Şatosunda çalışmalarına başlamıştır. Komisyon başkanlığına da oy birliği ile İtalya temsilcisi Montogna seçilmiştir.

Lozan Konferansının başladığı günlerde Atatürk "Azınlıklara gelince, bu konuda değiş tokuşu ileri sürmüştük. Öbür devletlerin temsilcileri de bu konuda bizim fikrimizi izlemişler ve onaylamışlardı. Ama bir fesat ve hıyanet ocağı olan, ülkede ayrılık ve uyuşmazlık tohumları saçan, Hıristiyan hemşerilerimizin huzur ve refahı için de uğursuzluk ve felaket simgesi olan Rum Patrikhanesi'ni artık topraklarımızda barındıramayız. Bu tehlikeli örgütü ülkemizde tutmamız için ne gibi vesile ve nedenler ileri sürülebilir? Türkiye'nin Rum Patrikhanesi için topraklarında bir sığınma göstermeye ne zorunluluğu vardır? Bu fesat yuvasının gerçek yeri Yunanistan değil midir? (Atatürk'ün...1954)" demiştir. Patrikhane-nin Türkiye dışına çıkarılması teklif edilmiş fakat Patrikliğin dini statüde kalıp, patriğin de dini faaliyetler dışına çıkmaması şartı kabul edilmiştir (Bilsel, 1998).

b)Yabancı Okullar Meselesi: Lozan Konferansı görüşmeleri sırasında tartışılan konulardan biri de Türkiye'deki yabancı okullar meselesi olmuştur. 20 Kasım 1922 tarihinde başlayıp 4 Şubat 1923'e kadar süren evrede bu konuda hiçbir anlaşmaya varılamadı. Hatta İtilaf devletleri Türkiye'de bulunan yabancı okul ve kurumları hakkında bazı özel isteklerde bulundular. Türk murahhas heyeti Lozan'da her konuda olduğu gibi okullar meselesinde de hassasiyetini ve kararlı tutumunu devam ettirdi. Görüşmeler sırasında Fransızlar kapitülasyonlarla birlikte eskiden elde ettikleri imtiyazları kaybetmemek ve okulların sayısını arttırmak için uğraşıtlarsa da, bu istekleri (Türkiye bu kurumların kısmen de olsa ülke ilerlemesindeki katkısını devam etmekle birlikte ülke bütünlüğü aleyhine zararlı fikirlerinde telkin edildiğini ve dini propaganda yapılmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirilerek) reddedildi (Sezer, 1999). Lozan Antlaşması maddelerinde Azınlık Hakları aşağıda verilmiştir (Soysal, 2000).

KESİM III

AZINLIKLARIN KORUNMASI

MADDE 37

Türkiye, 38. maddeden 44. maddeye kadar olan maddelerin kapsadığı hükümlerin temel yasalar olarak tanınmasını ve hiç bir kanunun, hiç bir yönetmeliğin (tüzüğü) ve hiç bir resmi işlemin bu hükümlere aykırı ya da bunlarla çelişir

olmamasını ve hiç bir kanun, hiç bir yönetmelik (tüzük) ve hiç bir resmi işlemin söz konusu hükümlerden üstün sayılmamasını yükümlenir.

Bu madde gereğince, azınlıkların korunması ile ilgili söz konusu maddeler, üstün hukuk kuralı olarak öngörülmüş ve bu maddelerdeki hükümlerin temel yasalar olarak tanınması kabul edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye hiçbir hukuk düzenlemesinin, azınlıkların korunması ile alakalı maddelerin hükümleri ile çelişkili ya da bunlara aykırı olamayacağını onaylamıştır. Diğer taraftan Türkiye, hiçbir yasa yönetmelik ve resmi işlemin bu dokuz maddedeki hükümlerden üstün sayılmamasını yükümlenmiştir (Bilsel, 1998).

Sadece bu madde ile Türkiye zaten hiçbir iç hukuk düzenlemesinin, azınlıkların korunması ile ilgili madde ve hükümleri ile çelişkili ya da bunlara aykırı olmayacağını antlaşmanın imzası ile kabul etmiştir.

MADDE 38

Türk Hükümeti, Türkiye’de oturan herkesin, doğum, bir ulusal topluluktan olma [milliyet, nationality], dil, soy ya da din ayırımı yapmaksızın, hayatlarını ve özgürlüklerini korumayı tam ve eksiksiz olarak sağlamayı yükümlenir.

Türkiye’de oturan herkes, her inancın, dinin ya da mezhebin, kamu düzeni ve ahlak kurallarıyla çatışmayan gereklerini, ister açıkta isterse özel olarak, serbestçe yerine getirme hakkına sahip olacaktır.

Gayrimüslim azınlıklar, bütün Türk uyruklarına uygulanan ve Türk Hükümetince, ulusal savunma amacıyla ya da kamu düzeninin korunması için, ülkenin tümü ya da bir parçası üzerinde alınabilecek tedbirler saklı kalmak şartıyla, dolaşım ve göç etme özgürlüklerinden tam olarak yararlanacaklardır.

Bu Madde ile Türk Hükümeti, doğum, milliyet, dil, soy ya da din farklılığı gözetmeksizin, Türkiye’de yaşayan herkesin yaşam ve özgürlüklerini, tam ve eksiksiz olarak korumayı üstlenmiştir. Buna göre taahhüt altına alınan yaşam ve özgürlükler kamu düzeni ve genel ahlak kuralları ile sınırlandırılmış, korumanın şartı olarak “kamu düzeni” ve “genel ahlak” ile bağdaşma önkoşulu getirilmiştir. Gayri Müslim azınlıklar seyahat ve göç hakkından bütünüyle yararlanacaklardır. Yine bu madde de milli savunma ve kamu düzeninin korunması ile ilgili ulusal ya da mahalli boyutta bütün Türk vatandaşlarını kapsayan önlemler saklı kalmak kaydıyla söz konusu hürriyetler güvence altına alınmıştır (Şimşek, 2006).

MADDE 39

Gayrimüslim azınlıklara mensup Türk uyrukları, Müslümanların yararlandıkları aynı yurttaşlık [medeni] haklarıyla siyasal haklardan yararlanacaklardır.

Türkiye’de oturan herkes, din ayırımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşit olacaktır. Din, inanç ya da mezhep ağırlığı, hiç bir Türk uyruğunun, yurttaşlık haklarıyla [medeni haklarla] siyasal haklarından yararlanmasına, özellikle kamu

hizmet ve görevlerine kabul edilme, yükseltme, onurlanma ya da çeşitli mesleklerde ve iş kollarında çalışma bakımından, bir engel sayılmayacaktır.

Herhangi bir Türk uyruğunun, gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla açık toplantılarında, dilediği bir dili kullanmasına karşı hiç bir kısıtlama konulmayacaktır.

Devletin resmi dili bulunmasına rağmen, Türkçeden başka bir dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıklar sağlanacaktır.

Gayrimüslim azınlık kapsamında yer alan Türk vatandaşları için, Müslümanların yararlandıkları tüm yurttaşlık hakları ile siyasal haklardan yararlanma güvencesi getirilmiş, ardından Türkiye’de oturan herkesin din ayrımı gözetmeksizin, kanun önünde eşit kabul edileceğine hükmedilmiştir. Din, İnanç veya mezhep ayrılığı, hiçbir Türk uyruğunun yurttaşlık hakları ve siyasal haklardan yararlanmasına özellikle kamu hizmet ve görevlerine kabul edilme yükseltme onurlanma ya da çeşitli mesleklerde ve iş kollarında çalışma bakımından, bir engel sayılmayacaktır.

MADDE 40

Gayrimüslim azınlıklara mensup Türk uyrukları, hem hukuk bakımından hem de uygulamada, öteki Türk uyruklarıyla aynı işlemlerden ve aynı güvencelerden [garantilerden] yararlanacaklardır. Özellikle, giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dinsel ayinlerini serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır.

Bu maddede gayrimüslim azınlıkların hukuken ve fiilen diğer Türk vatandaşlarına uygulanan işlemler ve sağlanan güvencelerin aynısından yararlanmaları öngörülür. Bu madde sayılan alanlarda azınlıklara göre negatif haklar sağlamakta yani diğer vatandaşlarla eşit haklar getirmektedir. Madde hiçbir biçimde gayrimüslim azınlıkların istediği şekilde hayır kurumu, dinsel ya da sosyal kurum ya da okul açabileceklerinin garantisini vermemektedir. Önemli olan gayrimüslim azınlığın sayılan alanlarda diğer vatandaşlarla eşit hakka sahip olmasıdır. Lozan antlaşması azınlık hakları konusunda temel olarak hakları garanti altına almış, okullarla ilgili olan 40. madde kapsamında herhangi bir imtiyazdan bahsedilmemiştir. Buna göre yabancı ve gayrimüslim okulları Türk okulların kanun ve yönetmeliklerine tâbi olmak şartıyla varlıklarını sürdürebileceklerdir. Lozan Antlaşması’yla birlikte yabancı ve gayrimüslim okullara tanınan imtiyazlar tamamen ortadan kalkmış ve bu okullarda Türk kanun ve yönetmeliklerine tabi kılınmıştır. Bu açıdan Ruhban Okulu, talep edilen statüsü bakımından hatta kapatıldığı andaki statüsü de dahil olmak üzere, Lozan Antlaşmasınının 40. maddesi kapsamında

yer almamakta, dolayısıyla da okulun kapatılması da bu madde hükmüne aykırılık oluşturmamaktadır.

MADDE 41

Genel [kamusal] eğitim konusunda, Türk Hükümeti, Gayrimüslim uyrukların önemli bir oranda oturmakta oldukları il ve ilçelerde, bu Türk uyruklarının çocuklarına ilkokullarda ana dilleriyle öğretimde bulunulmasını sağlamak bakımından, uygun düşen kolaylıkları gösterecektir. Bu hüküm, Türk Hükümetinin, söz konusu okullarda Türk dilinin öğrenimini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır.

Gayrimüslim azınlıklara mensup Türk uyruklarının önemli bir oranda var oldukları il ve ilçelerde, söz konusu azınlıklar, devlet bütçesi, belediye bütçesi ya da öteki bütçelerce, eğitim, din ya da hayır işlerine, genel gelirlerden ayrılacak paralardan yararlanmaya ve pay ayrılarak, adı geçen azınlıklar eşit biçimde yararlanacaktır.

Bu paralar, ilgili kurumların yetkili temsilcilerine ödenecektir.

Burada gayrimüslim azınlıklara tanınan pozitif hak “ilkokullarda kendi dillerinde eğitim yapma imkânı” olup, uluslararası bir Teoloji Yüksekokulu olarak yeniden açılması talep edilen Ruhban Okulu 41. madde kapsamında yer almaktadır. Azınlıklara ait öğretim kurumlarını düzenleyen 41. maddeye göre Türk hükümeti, gayrimüslimlerin yoğun olarak yerleşmiş buldukları kentler ve kasabalarda azınlık ilkokullarının kendi dilleriyle öğrenim görmeleri için gerekli kolaylığı gösterecektir. Ancak bu, Türk hükümetinin söz konusu okullarda Türk dilinin öğretilmesini zorunlu kılmasına engel değildir.

MADDE 42

Türk Hükümeti, gayrimüslim azınlıkların aile durumlarıyla [statüleriyle, aile hukukuyla] kişisel durumların [şahsi hükümleri, şahsın hukuku, şahsi durumları] konusunda, bu sorunların, söz konusu azınlıkların gelenek ve görenekleri uyarınca çözümlenmesine elverecek bütün tedbirleri almayı kabul eder.

Bu tedbirler, Türk Hükümetiyle ilgili azınlıklardan her birinin eşit sayıda temsilcilerinden kurulu özel Komisyonlarca düzenlenecektir. Anlaşmazlık çıkarsa, Türk Hükümetiyle, Milletler Cemiyeti Meclisi, Avrupalı hukukçular arasından birlikte seçecekleri bir üst hakem atayacaklardır.

Türk Hükümeti, söz konusu azınlıklara ait kiliselere, havralara, mezarlıklara ve öteki din kurumlarına tam bir koruma sağlamayı yükümlenir. Bu azınlıkların Türkiye’deki vakıflarına, din ve hayır işleri kurumlarına her türlü kolaylıklar ve izinler sağlanacak ve Türk Hükümeti, yeniden din ve hayır kurumları kurulması için, bu nitelikteki öteki özel kurumlara sağlanmış gerekli kolaylıklardan hiç birini esirgemeyecektir.

MADDE 43

Gayrimüslim azınlıklara mensup Türk uyrukları, inançlarına ya da dinsel ayinlerine aykırı herhangi bir davranışta bulunmağa zorlanamayacakları gibi, hafta tatili günlerinde mahkemelerde hazır bulunmaları ya da kanunun öngördüğü herhangi bir işlemi yerine getirmemeleri yüzünden haklarını yitirmeyeceklerdir.

Bununla birlikte bu hüküm, söz konusu Türk vatandaşlarını, kamu düzeninin korunması için, diğer Türk vatandaşlarına yükletilen yükümler dışında tutar anlamına gelmeyecektir.

MADDE 44

Türkiye, bu Kesimin bundan önceki maddelerdeki hükümlerin, Türkiye'nin Gayrimüslim azınlıklarıyla ilgili olduğu ölçüde, uluslararası nitelikte yükümler meydana getirmelerini ve Milletler Cemiyetinin güvencesi [garantisisi] altına konulmalarını kabul eder. Bu hükümler, Milletler Cemiyeti Meclisinin çoğunluğunca uygun bulunmadıkça, değiştirilemeyecektir. İngiliz İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japon Hükümetleri, Milletler Cemiyeti Meclisinin çoğunluğunca razı olunacak herhangi bir değişikliği reddetmemegi, işbu Antlaşma uyarınca kabul ederler.

Türkiye, Milletler Cemiyeti Meclisi üyelerinden her birinin, bu yükümlerden herhangi birine aykırı herhangi bir davranışı ya da böyle bir davranışta bulunma tehlikesini Meclise sunmaya yetkili olacağını ve Meclisin, duruma göre, uygun ve etkili sayacağı yolda davranabileceğini ve gerekli göreceği yönergeleri [talimatı] verebileceğini kabul eder.

Türkiye, bu maddelere ilişkin olarak, hukuk bakımından ya da uygulamada, Türk Hükümetiyle imzacı öteki devletlerden herhangi biri ya da Milletler Cemiyeti Meclisine üye herhangi bir başka Devlet arasında görüş ayrılığı çıkarsa, bu anlaşmazlığın, Milletler Cemiyeti Misakının 14. maddesi uyarınca uluslararası nitelikte sayılmasını kabul eder. Türk Hükümeti, böyle bir anlaşmazlığın, öteki taraf isterse, Milletlerarası Daimi Adalet Divanına götürülmesini kabul eder. Divanın kararı kesin ve Milletler Cemiyeti Misakının 13. maddesi uyarınca verilmiş bir karar gücünde ve değerinde olacaktır.

MADDE 45

Bu Kesimdeki hükümlerle, Türkiye'nin gayrimüslim azınlıklarına tanınmış olan haklar, Yunanistan'ca da, kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlığa tanınmıştır.

Dolayısıyla çok taraflı bir uluslararası antlaşma olan Lozan Antlaşmasında karşılıklılık ilkesi sadece Türkiye ve Yunanistan açısından öngörülmüştür. Yunanistan'ın 37-44. Maddelerde belirtilen muameleyi üstlenmesi söz konusu 45. Maddenin kabulü ile olmuştur. Hatta mübadeleden ve diğer nedenlerden ötürü

Türkiye’de Ortodoks dininden hiç kimsenin kalmaması dahi Yunanistan’a bu hükümleri uygulamama hakkını vermeyecektir.

Anılan maddede geçen karşılıklılık, azınlıkları diğer vatandaşlarla eşit seviyede tutan negatif haklar² kapsamında karşılıklılık olmayıp, pozitif haklar³ açısından karşılıklılıktır. Türkiye’de bulunan gayrimüslim azınlığa tanınan pozitif bir hak, ancak Yunanistan’daki Müslüman Türk azınlığa tanınan hakkın karşılığı olabilecektir. Bu itibarla; Ruhban Okulunun uluslararası bir teoloji okulu olarak faaliyet göstermesi aynı yöndeki imtiyazın Yunanistan’daki azınlık statüsündeki Müslüman Türkler için de tanınmasını zorunlu kılacaktır. Bunun karşılığı, Yunanistan’da İslam ilahiyatı veren, yabancı ülkeden öğrenci kabul eden, tedrisatı Yunan hükümetinden bağımsız olarak belirlenen bir özel okuldur.

Lozan Antlaşmasında Yabancı Okullarla İlgili Hükümler

Lozan Barış Konferansı maddelerinde Yabancı Okullarla ilgili bir hüküm yer almamasına rağmen hukukten tanınması delegelerin karşılıklı mektuplarına bağlıdır. Bu antlaşmaya ilişkin belgelerde önemli bir yer tutan mektuplarda, oturma ve yargı yetkisi konusundaki sözleşmeye atfen yazılmış karşılıklı üç mektup yer almaktadır. Bunlar İsmet İnönü tarafından İngiltere, İtalya ve Fransa’ya yazılan mektuplar ve bunlara cevap olarak muhatap devletlerin yazdıkları mektuplardır.

Bununla alakalı olarak “din, öğretim, sağlık ve yardım kurumlarının rejimi” konularını içeren 24 Temmuz 1923 tarihli İngiltere temsilcisine yazdığı mektubu örnek olarak alınmıştır.

Lozan Konferansında İngiltere Yüce Kralının Temsilcisi Sir Horace Rumbold, Ekselans,

Lozan’da bugün imzalanan Oturma Sözleşmesine dayanarak ve bu sözleşmeye eklenmesi öngörülen Açıklama’nın yerine Mektupların geçmesi yolunda Birinci Komitenin 19 Mayıs 1923 günkü oturumunda alınmış olan karar uyarınca Türkiye Hükümetinin Türkiye’de 30 Ekim 1914 gününden önce tanınmış Büyük Britanya’ya bağlı n, öğretim, sağlık ve yardım kurumlarının [Oeuvres religieuses, scolaires et hospitalières ainsı que des Institutions d’Assistance] bu varlıklarının gene tanıyacağını ve Barış Antlaşmasının bugün imzalandığı sırada Türkiye’de edimsel olarak yaşayan benzeri öbür İngiliz kurumlarının durumlarını yasalara uygun biçime getirmek üzere, anlayışla inceleyeceğini, Hükümetim adına açıklamakla onur duymaktayım.

Her türlü parasal yüküm bakımından, yukarıda sözü geçen kurumlar, benzeri Türk Kurumları ile tam eşit bir işlem görecektir ve onlara ilişkin kamu düzeni hü-

²Negatif Haklar: Azınlıkların korunmasına ilişkin söz konusu hükümler incelendiğinde; azınlıklar için hem hiçbir ayrıma maruz kalmadan tüm vatandaşlarla eşit hak ve özgürlükler tanınmasıdır.

³Pozitif Haklar: Azınlık grupların kendi dil, gelenek ve kültürlerini sürdürmelerini sağlayacak bir takım özel haklardır.

kümleri ile yasalara ve yönetmeliklere bağlı tutulacaktır. Bununla birlikte, şurası da kararlaştırılmıştır ki, Türkiye hükümeti işbu Kurumların çalışma koşullarını ve Okullar konusunda, öğretimlerinin gereği olan kuruluş biçimlerini [organisation pratique de leur enseignement] göz önünde tutacaktır.

Ekselans, en derin saygılarımın güvencesini kabul buyurmanızı dilerim.

M. İsmet (Soysal, 2000)

Mektuptan da anlaşılacağı gibi İngilizlere ait 30 Ekim 1914 tarihinden önceki tanınmış olan; din, öğretim, sağlık ve yardım kurumları tanınmıştır. Bunun yanında öteki kurumların da hukuki düzenlemelere uygun biçime getirilmesi taahhüt edilmiştir. Mektupta yer alan “Türkiye’de var olan kurumlar” ibaresi diğer yabancı okullar için de müktesep bir hak yaratmış kabul edilmektedir. Yabancı okullar tarafından yeni açılacak öğretim kurumları konusunda antlaşma metninde ya da mektuplarda bir düzenleme yapılmamıştır. Lozan Antlaşması ile yabancıların öğretim kurumları özgürlüğü ortadan kaldırılmamıştır. Yabancı okullarla ilgili o dönemde yürürlükte bulunan uygulama “Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi”dir. Bu düzenleme sadece yabancı tüzel kişilerin öğretim kurumu açamayacakları esasını getirmiştir. Lozan bu uygulamayı ortadan kaldırmamıştır (Erhan, 2003).

Oturma ve Yargı yetkisi konusunda sözleşmenin 20. maddesinde yer alan “işbu sözleşme, yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak, 7 yıllık bir süre için yapılmıştır (Erhan, 2003).” Hükmü gereği 13 Ağustos 1930’da fesh edilmiştir. Bir yıl sonra da tamamen bağlayıcı özelliği ortadan kalkmıştır.

Halen yürürlükte olan 1982 Anayasasının D Bendinde (Milletlerarası antlaşmaları uygun bulma); uluslararası antlaşmalarla ilgili olarak hüküm yer almaktadır.

“MADDE 90.– Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

Ekonomik, ticarî veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan antlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu antlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir antlaşmaya dayanan uygulama antlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticarî, teknik veya idarî antlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluluğu yoktur; ancak, bu fıkra göre yapılan ekonomik, ticarî veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren antlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz.

Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü antlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek: 7.5.2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.”

Söz konusu hüküm kapsamında Lozan Antlaşmasının T.C. Anayasası ile en azından eşit değerlerde olduğu ortaya konmuştur. Buna ek olarak normlar hiyerarşisinde de Lozan’ın ilgili Kanunların da üstünde bir hukuk normu olduğu açıkça belirtilmiştir.

Lozan Antlaşması Sonrası Okullar

a) Azınlık Okulları:

Azınlık okulları “**vakıf**”⁴ sistemi ile idare edilmekteydi. Lozan Antlaşmasında karşılıklılık esası güdülerek hüküm koyduğumuz tek devlet Yunanistan idi. Antlaşmada İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türklerini alakadar eden maddelerin yer alması devletlerarası hukukun yorumunu ortaya çıkardı. Bu konularla ilgili sıkıntılar en çok Heybeliada Ruhban Okulu’nun⁵ faaliyetlerinde karşımıza çıkacaktır.

Ruhban Okulu her zaman orta derecede eğitim veren bir kurum olmuştur. Yapılan din eğitimi lise seviyesinde olup yüksekokul sayılmamaktadır. 1951 öncesi dönemde okul, 4 yıl ortaokul 3 yıl da teoloji olarak eğitim vermiştir. 1951 sonrasında ise okulun statüsü lise sonrası Yüksekokul olarak kabul edilmiştir (Özel, 2008).MEB Talim Terbiye Dairesi’nin 25 Eylül 1951 tarih ve 151 sayılı kararı ile “**Rum Rahipler Okulu Yönetmeliği**” (Özel, 2008) onaylanmıştır.

⁴ Vakıf; genel olarak mevcut bir imkânın kamu yararına sunulmasıdır. Bu nedenle vakıf kavramı değişik şekillerde tanımlanabilmektedir. Vakfın konu ile alakalı en isabetli açıklaması “özel mülkiyete konu olan bir hakkın arzu ve irade ile toplumun yararına tahsis edilmesinden ibarettir.” Bkz. Hasan Güneri, “Azınlık Vakıflarının İncelenmesi”, **Vakıflar Dergisi**, S. 10, Ankara 1973, s. 94

⁵ **Heybeliada Ruhban Okulu**, ya da verdiği teoloji eğitiminin türü nedeniyle **Rum Ortodoks Ruhban Okulu** olarak bilinen, Türkiye’de kısaca **Ruhban Okulu** şeklinde de adlandırılan, Heybeliada’da bulunan özel yüksekokuldur. Adanın kuzeybatısında Ümit Tepesinde bulunan okul, Atina Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden sonra kurulan bu alandaki ilk akademik okuldur. 1844 yılında din adamı yetiştirmek için faaliyete geçen okul, 1923 yılına kadar Yüksek Ortodoks Teoloji Okulu adını taşır. Daha sonra bulunduğu ada ile özdeşleşerek Heybeliada Ruhban Okulu olarak anılmaya başlar. Bkz. Emruhan Yalçın, “Heybeliada Ruhban Okulu’nun Yeniden Açılması”, **AÜ TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, S. 41, Mayıs 2008, s. 127.

Teoloji bölümünün eğitimi bir yıl olduğu için **lise sonrası ihtisas eğitimi veren bir yüksekokul** olmuştur. Okul Yönetmeliğinin 1. maddesinde “Okulun amacı, rahiplik mesleğine girecek olanları yetiştirmektir (Gökçen, 2003). O dönemde özel yüksekokullar yasak olmasına rağmen bu yapılmıştır. Aynı zamanda bir yıl eğitimle yüksekokul olması da imkânsızdı. Öğrenimleri müddetince dışarıdan alınan yabancı öğrencilerde dâhil Türkçe eğitimi almaya mecburdular.

Azınlık okullarının durumu Lozan Antlaşmasına ek olarak ÖÖKK’nda belirtilmiştir. 64. Madde “Lozan Antlaşmasına göre açılan okulların işleyişi” başlığı altında eğitim ve öğretimin nasıl yapılacağını düzenlemiştir. Bu okullarda kendi azınlıklarına mensup T.C. vatandaşları bakanlığın verdiği program çerçevesinde eğitim alınacaktır. Bugün Türkiye’de faaliyetlerini sürdüren yaklaşık 30 adet azınlık okulu bulunmaktadır (Erhan, 2003).

1950-60 dönemi; Hem Patrikhanenin hem de Ruhban Okulu’nun, Milli politikalarımız ve Lozan’da oluşan statünün aksine bazı faaliyetler giriştiği ve Türk Hükümetinden tavizler elde ettiği bir dönem olmuştur. Soğuk Savaş sürecinde Patriklik üzerinde bir ABD ve Sovyet baskısının olduğu dönemde, mevcut patrik Maksimus istifa ettirilerek ABD vatandaşı olan Athenegoras “**fevkalade telsik**” yoluyla T.C. vatandaşı yapılarak patrik yapılmıştır (Güler, 1999).

1950 yılından sonra 38 Rum asıllı T.C. vatandaşı karşılık; 8 İngiliz, 1 Fransız, 8 Etiyopyalı, 2 Suriyeli, 1 ABD, 3 Lübnan vatandaşı olmak üzere toplam 187 öğrenci mezun olmuştur (Özyılmaz, 2000). Mezunlara resmi diplomanın yanı sıra Rumca düzenlenen bir belge ile **Ortodoks Hıristiyan Teolojisi Öğretmeni** unvanı verilmiştir (Özyılmaz, 2000).

Heybeliada Ruhban Okulu, 127 yıl içinde 930 mezun vermiş, bunlardan 343’ü Piskoposluğa, 12’si de Patriklik makamına yükselmiştir. 930 mezunun sadece 38’i Rum asıllı Türk vatandaşıdır. Kıbrıs’ı adım adım Rumlaştıran, Türklerin kıyımına sebep olan Makarios ile terör örgüt liderleri gibi çalışan Trabzon Metropoliti Hrisantos, Samsun Metropoliti Germanos, İzmir Metropoliti Hrisostomos, Edirne Metropoliti Palikaryos, Doroteos, Yakovas ve Bartholomeos bu okuldan mezun olmuşlardır. İstiklal Harbi yıllarında, Yunanistan’ın Anadolu’yu işgali sırasında okul, önemli bir terör merkezi haline gelmiştir (Yalçın, 2000). Heybeliada Ruhban Okulu, Fener Rum Patrikhanesinin kendisine sağladığı özel ödenekle 127 yıl çalıştıktan sonra **Özel Okulların Devletleştirilmesi** uygulaması sonucunda kapatılacaktır (AMK, 1971-3). 1971 yılındaki Türkiye’deki tüm özel yüksekokulların devlet denetimine girmesi ile ilgili karar neticesinde, bu değişikliğe razı olmayan Fener Rum Patrikhanesinin karşı tutumu nedeniyle okulda teoloji eğitimi kaldırılır, okul yalnız lise düzeyinde eğitim vermeye devam eder. 1971-1972 eğitim döneminde “Heybeliada Özel Rum Lisesi” adını taşıyan okul, sonraki yıl patrikhane tarafından eğitimine son vermiştir.

Öğrenci sayısının azlığı nedeniyle Patrik Dimitrios 4 Ağustos 1984 tarih 491 sayılı mektupla Milli Eğitim Bakanı Vehbi Dinçerler'e müracaat ederek okulun tamamen kapatılmasını talep etmiştir. Fakat bu istek **karşılıklılık ilkesi** gereğince Batı Trakya'daki Türkleri de ilgilendirdiği için kabul edilmemiştir (Macar, 2003). Kapatma kararı Lozan Antlaşmasının 40. maddesinde dayanılarak yapılmıştır. Maddede geçen hususlar "aynı muamele" ve "eşit haklar" hususlarıdır. Diğer Türk vatandaşları özel yüksekokul olarak teoloji eğitimi veren bir okula sahip iken Ruhban Okulu kapatılmış olsaydı, Lozan anlaşmasının 40. maddesine aykırılık söz konusu olabilirdi. Ancak bütün özel yüksekokullar kapatılırken Ruhban Okulu da onlarla birlikte kapatıldığı için uygulamada bir eşitsizlik söz konusu değildir. Aksi yönde bir uygulama olsaydı diğer vatandaşlar aleyhine eşitsizlik doğuracağı için azınlık statüsündeki vatandaşlar açısından da ayrıcalıklı bir sonuca yol açmış olacaktı.

Okulun kapanmasının ardından iki önemli çözüm yolu ortaya konmuştur;

1. Ruhban Okulu'nun İlahiyat Fakültelerinden birine bağlayarak Ortodoks dini konusunda eğitim veren bir bölüm veya "Dünya Dinleri Kültürü Bölümü" adı altında Üniversite bünyesinde faaliyet gösterebilecek. (21 Aralık 1971 AÜ Senatosunun kararı)

2. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde "Dünya Dinleri Kültürü Bölümü" kurulmasına karar verilmiş ve diğer cemaat ruhani liderlerine çağrıda bulunulmuştur. (14 Eylül 1999 İÜ)

Her iki teklifte okul yönetimi ve Patrik tarafından reddedilmiştir (Özyılmaz, 2000). Patriğin bu teklifleri reddetmesinin temelinde şu talepleri yatmaktadır;

1. Okul, sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan öğrenci değil, dünyanın her tarafından öğrenci alabilmeli,

2. T.C.devletinin bu okul üzerinde hiçbir şekilde denetim hakkı olmamalı,

3. Patrik ve kendine bağlı metropolitlerde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma şartı kaldırılmalıdır.

Patrik ABD gezisi sırasında Los Angeles Times'e verdiği demeçte "Heybeliada Ruhban Okulunun açılmasının, Patrikliğin geleceği açısından vazgeçilmezliğini" üzerine basa basa vurgulaması, konunun sadece basit bir eğitim faaliyeti olmadığını kanıttır (Yalçın, 2000).

Mevcut mevzuat çerçevesinde doğrudan Patrikhaneye bağlı ve devlet denetimi dışında ve dünyanın her yerinden gelecek yabancılara açık bir okul olarak Uluslar arası Teoloji Yüksekokulu statüsünde bir Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden açılması mümkün değildir. Aksi bir uygulama belirtilen hukuki düzenlemelere ve Ayrıca anayasanın 130. ve 132. maddelerine aykırılık oluşturacaktır. Dolayısıyla yürürlükteki mevzuat, başta anayasa değiştirilmeden Patrikhane'nin

talep ettiği standartlarda Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması için iç hukuk bakımından mümkün olmayacaktır. Türkiye'de mevcut "Milli Eğitim Sistemi"ne aykırı bir yükseköğretim kurumunun açılması sonucu doğuracak ve ülkede Rum azınlık lehine imtiyazlı bir durum yaratarak diğer Türk vatandaşları açısından eşitsiz bir uygulama olarak sonuçlanacaktır (Erkan, 2009).

Lozan Antlaşmasındaki statüsü, sadece Rum azınlığın dinî kurumu olarak belirlenmiş olmasına ve siyasi her hangi bir faaliyette bulunduğu sınır dışı edileceği ilgili devletlerin temsilcilerince de kabul edilmiş olan bu kurum, Türkiye Cumhuriyeti'nin Tapu Senedi durumunda olan bu antlaşmayı her fırsatta ihlâl etmektedir. Ruhban Okulu açma girişimlerinin İstanbul'da bulunan 1500-2000 Rum azınlığın gerçek ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade, Helen ve Ortodoks emellerini simgeleyen siyasi bir talep niteliğinde olduğu değerlendirilmektedir. Patrikhanenin niyeti kendisine bağlı, devlet denetiminde olmayan "Uluslararası Patrikhane Özel Yüksek Okulu" kurmaktır. Böylelikle eskiden olduğu gibi, Türk düşmanı din adamları yetiştirerek, Ekümenikliğini sağlamak, İstanbul'u kültür ve Turizm merkezi adı altında Vatikanvari bağımsız bir dinî şehir devlet statüsüne kavuşturmak, TC'nin parçalanmasını ve bu parçalanan topraklar üzerinde Megali İdea çerçevesinde Büyük Bizans İmparatorluğunu hortlatmak emellerine ulaşmayı sağlayabileceklerdir.

b) Yabancı Okullar:

Yabancı okulların Osmanlı zamanında bariz bir şekilde ortaya koydukları tavırları cumhuriyet döneminde sıkı denetim ve kontrollere rağmen değişik adlar altında devam etti. Eskiden aşık bir şekilde yaptıkları misyonerlik faaliyetlerine "ahlaki eğitim" başlığı altında, "İsimsiz Hıristiyanlaştırma olarak devam ettirdiler.

Lozan Mektuplarının resmi bağlayıcılık süresinin 13 Ağustos 1931 tarihinde sona ermesinin ardından 22 Eylül 1941 tarih ev 140 sayılı Yabancı Okullar Yönergesinin 17-19. maddesine göre "**Hiçbir yabancı okul yeniden şube açamaz, yabancı okullarda ihzari (hazırlık) sınıflar açılmaz, yabancı okullarda Bakanlığa kaydettirdikleri sınıfların sayısı arttırılmaz** (MEB, Md. 17)" hükmü yer almaktadır.

Bu okullar hakkında daha sonra T.C. Dışişleri Bakanlığınca "**Lozan Mektupları hükümden düşmüş olmakla beraber, tanımaya devam edilmesi** (MEB, Türkiyedeki...)" gereği üzerinde ısrar edilmiş sonuç olarak bu tanımayla beraber bu kurumlarla ilgili hak kazanılma durumu ortaya çıkmıştır. ABD ile imzalanan 1 Ekim 1931 tarihli İkamet Sözleşmesi (MEB, Türkiyedeki...) ile kurumlara İngiltere, İtalya ve Fransa'ya tanınan haklar verilmiştir. Bunu dışındaki yabancı eğitim kurumlarına da aynı statüye bağlı kalınarak faaliyetlerini sürdürmelerine müsaade edilmiştir (Vahapoğlu, 1990).

Öğrencilerinin büyük bir çoğunluğu Türk olan bu okullara Cumhuriyet ilkelere doğrultusunda eğitim yapmaları şartıyla varlıklarını sürdürebilmelerine izin verilmişti. Kapitülasyonların kaldırılması ve milli devlet ilkesi ile de bu okullar tamamen iç mesele haline gelmiştir. Türkiye'nin laikleştirme politikasının bir gereği olarak 1924'te yabancı okullara gönderilen bir genelge ile dini propaganda yapılması yasaklandı (Sezer, 1999). Başta ABD, Fransa ve İngiltere olmak üzere bu kurala uymayıp dini sembelleri kullanmaları ve misyonerlik faaliyetlerine devam etmelerinden sebep okulları kapatılmış ve cumhuriyetin ilk yıllarında sorun ile karşılaşmıştır.

Lozan'dan sonra Türkiye, yabancı okulların Lozan'da dondurulan şekliyle faaliyet göstermelerine dikkat etmiş, hiçbir zaman müktesep durumlarını ihmal etmemiş, ancak müktesep durumlarından daha fazla menfaatlerden istifade etmelerine de engel olmaya çalışmıştır (Ökçün, 1962).

Kızını mükemmel bulduğu Amerikan Kız Koleji'ne gönderen bir baba kızının bu okulda geçirdiği değişikliği şöyle anlatmaktadır (Sezer, 1999);

“Evvvela çocuk evdeki şeyleri beğenmez oldu... Kızımda bu değişikliği görünce mektep hakkında tetkikata başladım... Mektebe gidip hocalarla temasa geldim... Bütün bu tetkikat bana şu neticeyi verdi. Amerikan Kız Koleji denilen bu yer, muhteşem binalar içine gizlenmiş bir manastırdan başka bir şey değildi. Muallimleri âli tahsil görmemiş, pedagoji nedir anlamamış, cahil ve zavallı bir takım rahiplerdi... Bunun için her hafta Hıristiyan ahlakına dair konferanslar verirler... Çocuk bu kozmopolit arkadaşlar arasında yavaş yavaş kendi benliğini kaybediyor... Kızım mektebe giderken Türk'tü fakat çıkarken kozmopolit olmuştu. Amerikan kolejlerinde okuyan Türk çocuklarından Hıristiyan olanlar bile vardı. Hatta bazı çocuklar imtihanlarda sınıf geçmek için kendilerini Hıristiyanlığı kabul ediyor gibi gösterirler...”

Atatürk döneminde yabancı okullardaki düzenleme 1915 tarihli “Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi (Milli Eğitim, 1960)” ve 1935 tarihli “Yabancı Okullar Yönergesi” ile yapılmıştır. Okullar, denetim ve kontrol altına alınmış, binalarının genişletilmesi, onarımları yeni okul açmaları vb. gibi kısıtlamalarla kontrol altına alınmıştır. Kitap ve programları ile yönetici ve öğretmenlerinin de MEB tarafından denetlenmesi de ciddi uygulamalardandır.

Yabancı okulların Lozan sonrası dönemini özetleyecek olursak (Erhan, 2003);

1. Lozan Antlaşması
2. Lozan'dan 1965'e kadar olan dönem (müktesep haklar dönemi):
  - a. Yabancı okulların varlığı kabul edilmiş,
  - b. Kazanılmış haklar korunmuştur.

- c. Bu dönemde yabancı okulların açılması istisnaidir.
  - d. Yeni yabancı okul açılmasına ilişkin Lozan’da bir hüküm yoktur.
  - e. Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi bu dönemde yürürlüğe girmiştir.
  - f. Yabancı tüzel kişilerin okul açmasını yasaklar
  - g. Yabancı gerçek kişilerin okul açmasına müsaade eder.
3. 1965-1984 dönemi:
- a. 1965’de çıkarılan Özel Öğretim Kurumları Kanunu (ÖÖKK) çıktı.
  - b. Yeni yabancı okulların kurulması yasaklandı

4. 1984’ten sonra: ÖÖKK ile yabacılara, sadece yabancıların devam edebileceği milletlerarası öğretim kurumları açılmasına izin verildi (Resmi Gazete, 1985, m. 18923). Örneğin; İstanbul Batı Üniversitesi (Almanya), Galatasaray Üniversitesi (Fransa).

Yabancı okulların statüsü enternasyonal statüye getirilerek uzun vadede yabancılık vasıfları kaldırılıp Milli Eğitim ve YÖK’e yaklaşımı arttırılmaya çalışılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (1970). “Abdülhamid Devrinde Protestan Okulları ile ilgili Orijinal İki Belge” A.Ü. **Eğitim Fakültesi Dergisi**, Ankara.
- Anayasa Mahkemesi Kararı** (AMK), 12 Ocak 1971 tarih ve 1971-3 sayılı kararı.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, (1954). C. III (1918-1937), İstanbul.
- Bilsel, M. C. (1998). **Lozan**, C. II, İstanbul.
- Erhan, Ç. (2003). **Yaşayan Lozan**, Ankara.
- Erkan, Ş. (2009). **Lozan Antlaşması’nda Yer Alan Düzenlemeler Kapsamında Heybeliada Ruhban Okulu Ve Günümüze Yansımaları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Gökçen, S. “Ortodoks Teolojisi Akademisi: Heybeliada Ruhban Okulu Yanılsamaları”, (erişim) http://www.stradigma.com/turkce/aralik2003/makale_05.html, 30.04.2013
- Güler, A. (1999). **Dünden Bugüne Yunan-Rum Terörü**, Ankara.
- Güneri, H. (1973). “Azınlık Vakıflarının İncelenmesi”, **Vakıflar Dergisi**, S. 10, Ankara.
- Macar, E. (2003). **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İstanbul.
- MEB, (1973). **Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz**, İstanbul.
- MEB, **Türkiye’deki Yabancı Müesseselerin Durumu Hakkındaki Rapor**.
- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi**, Md. 17.
- Milli Eğitimle İlgili Kanunlar**, (1960). C 2, Ankara.
- Okan, K. (1971). **Türkiye’deki Yabancı Okullar Üzerine Bir İnceleme**, Şubat.
- Ökçün, A. G. (1962). **Yabancıların Türkiye’de Çalışma Hürriyeti**, Ankara 1962.
- Özel, S. (2008). Fener- Rum Patrikhanesi’nin Ekümeniklik İddiası ve Heybeliada Ruhban Okulu Meselesi, İstanbul.
- Özyılmaz, E. (2000). **Heybeliada Ruhban Okulu**, Ankara.
- Resmi Gazete**, 9.11.1985, madde 18923.
- Sezer, A. (1999). **Atatürk Döneminde Yabancı Okullar**, Ankara.
- Soysal, İ. (2000). **Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları**, C.I (1920-1945), Ankara.
- Şimşek, H. (2006). “Lozan’ın Getirdiği Statü ve Türkiye’de Azınlıkların Durumu (1923-1947)”, HÜ, AİİTE, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara.
- Taş, K. Z. (2005). “20.Yüzyılın Başında Güneydoğu Anadolu’daki Azınlık/Ermeni Okulları”, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Eylül, Sayı 6, (Bkz. Ek -2)
- Taşdemirci, E. (2001). “Türk Eğitim Tarihinde Azınlık okulları ve Yabancı Okullar”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 10, Kayseri.
- Vahapoğlu, M. H. (1990). **Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları (Bkz. Ek -3), Ankara.

Yakın Doęu Sorunları Üzerine Lausanne Konferansı (1922-1923) Konferanstaki Görüşmelerin Tutanakları ve Belgeler, Konferansta İmzalanan Senetler (30 Ocak ve 24 Temmuz), (1923). İkinci Takım, C. II, Paris, Devlet Basımevi.

Yalçın, E. S. (2000). **Atatürk'ün Milli Dış Siyaseti**, Ankara.

Yalçın, E. (2008). “Heybeliada Ruhban Okulu'nun Yeniden Açılması”, **AÜ TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, S. 41, Mayıs.